

جغرافیا و روابط انسانی، زمستان ۱۴۰۴، دوره ۸، شماره ۴، صص ۵۹۴-۵۷۰

سطح‌بندی مناطق شهر قم از نظر شاخص‌های کیفیت زندگی^۱

رحمن باباخانی^۱، عطا غفاری گیلانده^{۲*}، علیرضا محمدی^۳

۱- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جغرافیا -

برنامه‌ریزی شهری و روستایی، اردبیل، ایران

۲- استاد دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جغرافیا - برنامه‌ریزی شهری و روستایی، اردبیل،

ایران a_ghafarilandeh@uma.ac.ir

۳- استاد دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جغرافیا - برنامه‌ریزی شهری و روستایی، اردبیل، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۰۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۳/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۱۳

چکیده

امروزه نواحی شهری با چالش‌های مهمی در زمینه‌های محیطی، محرومیت اجتماعی، ناامنی، بیکاری، کمبود مسکن و خدمات ناکافی شهری روبرو هستند که این مشکلات، کیفیت زندگی شهری را به شدت کاهش می‌دهند. کیفیت زندگی و سنجش آن شاید در هیچ زمانی به اندازه امروز وسیع نبوده و در این زمینه در سطح ملی و فراملی مطالعات مختلفی انجام شده که هر یک از مطالعات بسته به اهداف خود دارای شاخص‌های مختلفی بوده‌اند؛ اما آنچه روشن است، حاکی از وجود اجماع نسبتاً بالا در بسیاری از شاخص‌های ذهنی و عینی می‌باشد. در این راستا، هدف پژوهش حاضر سطح‌بندی مناطق شهر قم از نظر شاخص‌های کیفیت زندگی می‌باشد. این تحقیق از جهت هدف کاربردی و از حیث ماهیت، توصیفی - تحلیلی است. ابزار گردآوری اطلاعات مشتمل بر مطالعات اسنادی و پیمایشی از طریق توزیع پرسشنامه بوده است. جامعه آماری پژوهش شامل ۳۹۰ نفر از شهروندان مناطق هشت‌گانه شهر قم می‌باشد که به صورت تصادفی انتخاب و مورد پرسش قرار گرفته‌اند. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره شامل آنتروپی شانون و ویکور و نرم‌افزار SPSS مشتمل بر آزمون‌های آماری T-تک‌نمونه‌ای، یومن ویتنی، همبستگی پیرسون، ANOVA و رگرسیون خطی استفاده شده است. براساس مدل ویکور، هشت منطقه‌ی شهر در چهار سطح رتبه‌بندی شدند که مناطق ۴ و ۸ در سطح یک و سایر مناطق در سطوح بعدی قرار گرفتند. با توجه به نتایج پژوهش، لازم است تا مدیران شهری نسبت به ارائه امکانات و خدمات لازم به صورت برابر به شهروندان مناطق اهتمام نمایند تا منجر به افزایش سطح رضایت‌مندی و ارتقای کیفیت زندگی آنان گردد.

واژگان کلیدی: کیفیت زندگی، شاخص‌ها، سطح‌بندی، شهر قم

^۱ مقاله‌ی حاضر مستخرج از رساله‌ی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری تحت عنوان بررسی مؤلفه‌های ارتقای کیفیت زندگی و زیست شهروندان در فضاهای شهری (مطالعه موردی: شهر قم) می‌باشد.

مقدمه

در عصر جهانی شدن، شهرها و مناطق در جذب سرمایه‌هایی که مرزهای ملی را به رسمیت نمی‌شناسند، با همدیگر رقابت می‌کنند. هرکدام از شهرها و مناطق برای نشان دادن خود در ویتترین رقابتی اقتصاد جهانی در تلاش هستند تا کیفیت زندگی شهری را در تمام ابعاد ارتقا دهند. بسیاری از افراد و سرمایه‌ها با ارتقای کیفیت زندگی گرایش می‌یابند تا در آن شهر یا منطقه به سکونت، کار و سرمایه‌گذاری بپردازند (مهندسان مشاور خدمات مدیریت ایرانیان، ۱۳۹۵: ۷-۸). شهر به عنوان بستر زیست بشر نقش اساسی در احساس رضایت‌مندی داشته و در واقع شکل‌دهنده سبک زندگی انسان و تعیین‌کننده کیفیت زندگی اوست (کوهشایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۱۳). در دهه ۱۹۶۰ هنگامی که جامعه‌شناسان به واکنش در برابر پیچیدگی‌های اقتصادی پرداختند، مفهوم کیفیت زندگی در پژوهش‌های اجتماعی اهمیت یافت؛ اما تا آن هنگام تمام شاخص‌های کیفیت زندگی عینی بودند. در دهه ۱۹۷۰ شاخص‌های ذهنی نیز به معیارهای سنجش کیفیت زندگی اضافه شدند (امان‌زادگان، ۱۴۰۰: ۵۱). با وجود نقش و جایگاه بی‌بدیل شهرها در رشد و توسعه اقتصادی، افزایش بهره‌وری و تقویت مشارکت اجتماعی، اغلب شهرهای جهان با مشکلاتی از قبیل پراکنده‌رویی، شهری شدن فقر، بیکاری، مسکن نامناسب، بالا بودن هزینه‌های زندگی، جرم و جنایت و ناامنی، جدایی‌گزینی فضایی، ضعف زیرساخت‌ها، ظرفیت مالی ضعیف، حکمروایی شهری نامطلوب، نابرابری‌های مکانی و جنسیتی و کیفیت نامطلوب محیطی روبرو بوده و کیفیت زندگی ساکنان شهرها را تحت تأثیر قرار داده است (منصوریان و عظیمی، ۱۳۹۸: ۱۲۶). امروزه مناطق شهری بخصوص کلان‌شهرها با جذب جمعیت، سرمایه و فعالیت، تبدیل به مراکز اصلی خدمات، تولید، مصرف و سکونت شده و در مسیر پاسخ‌گویی به نیازهای روزافزون خود، بسیاری از منابع انسانی و طبیعی را با چالش‌های اساسی مواجه نموده‌اند. در این میان، مقوله‌ی «شهرنشینی توده‌ای» که به معنای افزایش فزاینده مهاجرت به شهرها، شهرنشینی گسترده، رشد فیزیکی شهرها و ... می‌باشد، گریبانگیر بسیاری از شهرها، به ویژه در کشورهای جهان سوم شده است. لذا اغلب شهرهای بزرگ با مشکلاتی چون جدایی‌گزینی قومی، تفکیک کاربری‌ها، جدایی محل کار از سکونت، فرسودگی و زوال محلات، افزایش ترافیک، ناهنجاری‌های اجتماعی و اقتصادی و نابرابری در دسترسی به فرصت‌ها و منابع مواجه‌اند. با توجه به این شرایط، امروزه رهیافت‌های گوناگونی از جمله پایداری، کیفیت زندگی، رشد هوشمند، نوشهرگرایی و زیست‌پذیری برای مواجهه با این شرایط و حل این معضلات در شهرهای جهان مطرح و به کار گرفته شده است که در این ارتباط، امروزه مفاهیم کیفیت زندگی شهری و زیست‌پذیری اساس پایداری شهری است که در میان اولویت‌های برنامه‌ریزی و برنامه‌های سیاسی، مهم‌ترین عامل رقابت بین شهرها محسوب می‌شود (Senlier, 2009: 214). به همین دلیل، توجه بسیاری از دانشمندان و صاحب‌نظران به مفهوم کیفیت زندگی معطوف شده تا از این طریق تلاش‌هایی در راستای ارتقای شرایط زندگی و بهبود

بخشیدن به بُعد کیفی زندگی بشر صورت گیرد. چرا که یافته‌های کیفی می‌تواند برای بازشناسی استراتژی‌های سیاسی قبلی و طراحی سیاست‌های برنامه‌ریزی آینده استفاده شود، بنابراین با توجه به نقش غیرقابل کتمان شهرها در تولید، رشد و توسعه پایدار ملی، ضرورت افزایش کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های شهری بر کسی پوشیده نیست (سالاری، ۱۳۹۳: ۵۵). در بین شهرهای ایران که در پی تحولات اقتصادی، اجتماعی، با رشد لجام‌گسیخته، سریع و بی‌قواره مواجه بوده اند، شهر قم به عنوان مرکز ثقل و چهارمین شهر مهاجرپذیر ایران، با توجه به رشد جمعیت و شهرنشینی، به ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، با رشد سریعی از بعد کالبدی و فیزیکی مواجه بوده است (پوراحمد، ۱۳۹۶: ۵۹)؛ به گونه‌ای که جمعیت این شهر طی پنج دهه از ۱۳۳۵ الی ۱۳۹۵ از رقم ۹۶۴۹۹ نفر به ۲۰۱۱۵۸ نفر و طی برآورد سال ۱۴۰۰ به ۱۳۹۹۰۰۰ نفر رسیده است که عمدتاً ناشی از تأثیرات مهاجرت برون منطقه‌ای بوده و باعث شده تا ۹۷ درصد جمعیت استان در کلانشهر قم متمرکز شود (مهندسین مشاور پردازاز، ۱۴۰۲: ۲۲۲) و به تبع آن کیفیت زندگی و سطح رضایت‌مندی شهروندان تحت‌الشعاع قرار گیرد. بنابراین نتایج پژوهش حاضر و اجرایی شدن راهکارهای مربوطه می‌تواند جزء ضرورت‌ها و اولویت‌های ویژه باشد. در این راستا هدف اصلی این پژوهش، سطح‌بندی مناطق هشت‌گانه شهر قم از نظر شاخص‌های کیفیت زندگی و ارائه راهکارهای ارتقای کیفیت زندگی در این کلانشهر می‌باشد و درصدد پاسخ‌گویی به سؤالات اصلی زیر جهت برنامه‌ریزی‌های آتی است.

- رتبه‌بندی شاخص‌های مورد بررسی در شهر قم چگونه است؟
- آیا میان مناطق شهر قم از نظر شاخص‌های مورد بررسی و میانگین کل کیفیت زندگی اختلاف وجود دارد؟
- آیا بین دیدگاه‌های زنان و مردان نسبت به منطقه و شاخص‌های مورد بررسی اختلاف معناداری وجود دارد؟
- آیا میان ویژگی‌های فردی پاسخ‌گویان و کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد؟
- سطح‌بندی مناطق هشت‌گانه شهر قم از نظر کیفیت زندگی چگونه است؟
- ضریب اثرگذاری شاخص‌ها بر کیفیت زندگی چگونه است؟

شهرها عامل اصلی تحولات و پیشرفت‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، فن آوری و سیاسی در جهان معاصر هستند (Zhang, 2016: 243). رشد شهر و شهرنشینی، بارزترین ویژگی تحولات اجتماعی - اقتصادی در دوره اخیر است و درحالی‌که رشد تدریجی، امکان برنامه‌ریزی هدفمند برای کاربری زمین را فراهم آورده؛ رشد سریع و غیر قابل کنترل موجب تغییرات چشمگیری در کاربری زمین گردیده است (Lin, 2009: 75). بنابراین همزمان با شهری شدن جامعه ایران، تحلیل پیامدهای آن از جمله ارزیابی کیفیت زندگی شهری یکی از مهم‌ترین ضرورت‌های مطالعات شهری است؛ از طرف دیگر با توجه به اینکه محاسبه و تخمین کیفیت زندگی نیاز به بررسی و تعیین و تبیین یک سری شاخص‌ها و معیارهای مناسب دارد، در طی سال‌های اخیر استفاده از شاخص‌ها و معیارهای کیفیت

محیط زندگی در کشورهای مختلف توسعه یافته و در حال توسعه متداول شده است. از سوی دیگر توجه به کیفیت زندگی از دیدگاه اجتماعی باعث تغییرات گسترده‌ای در نوع مطالعات این سازه شده و ابعاد جدیدی را بر این مفهوم افزوده است که باعث کاربرد بیشتر و گسترده طرح سازه کیفیت زندگی در کشوری مانند ایران شده است (جاویدانه، ۱۳۹۶: ۲۲-۸). کیفیت زندگی، یک واژه ی چندبعدی، کیفی و پیچیده در رابطه با شرایط و وضعیت جمعیت در مقیاس جغرافیایی شهر، منطقه، ناحیه و محله است که هم متکی به معیارها و شاخصه‌های ذهنی یا کیفی و هم متکی به شاخصه‌های عینی یا کمی می باشد (شیخ الاسلامی و خوشبین، ۱۳۹۱: ۹۹). بدون شک تمایل جمعیت در سرتاسر جهان برای تمرکز یافتن در شهرها، یکی از دلایل اصلی تقویت تحقیقات بر روی کیفیت زندگی می باشد (لطفی، ۱۳۸۸: ۶۶-۶۵). امروزه برنامه‌ریزان توسعه شهری، کیفیت زندگی را به عنوان یک سرفصل مهم در تدوین استراتژی‌های مربوط مد نظر دارند و هدف نهایی اقدامات عمرانی، خدمات عمومی و زیرساختی را در ارتقای استانداردهای کیفیت زندگی تعریف می‌کنند. مفهوم کیفیت زندگی ابتدا به حوزه‌های بهداشتی و بیماری‌های روانی محدود می شد، اما در طی دو دهه گذشته، این مفهوم از زمینه‌های بهداشتی، زیست محیطی و روان‌شناختی صرف به مفهومی چندبعدی ارتقاء یافته و مورد توجه تعداد زیادی از حوزه‌های مطالعاتی قرار گرفته است؛ بنابراین امروزه کیفیت زندگی را به عنوان عنصری کلیدی در سیاست‌گذاری و بررسی سیاست‌های حوزه عمومی مورد بحث قرار داده و از آن به عنوان شاخص توسعه نام می‌برند. نتایج مطالعات کیفیت زندگی می تواند به ارزیابی سیاست‌ها، رتبه بندی مکان‌ها، تدوین استراتژی‌های مدیریت و برنامه‌ریزی در شهر کمک کرده و درک و اولویت‌بندی مسائل اجتماع برای برنامه‌ریزان و مدیران شهری را به منظور ارتقای کیفیت زندگی شهروندان تسهیل سازد. همچنین یافته‌های کیفیت زندگی می‌تواند برای بازشناسی استراتژی‌های سیاسی قبلی و طراحی سیاست‌های برنامه ریزی آینده استفاده شود. علاوه‌براین مطالعات کیفیت زندگی می تواند به شناسایی نواحی مسئله‌دار، علل نارضایتی مردم، اولویت‌های شهروندان در زندگی و ارزیابی کارآیی سیاست‌ها و استراتژی‌ها در این زمینه کمک کند. در مجموع می‌توان گفت که کیفیت زندگی مفهوم گسترده‌ای است که دارای معانی گوناگونی برای افراد و گروه‌های مختلف است. برخی آن را به عنوان قابلیت زیست‌پذیری یک ناحیه، برخی دیگر به عنوان سنجش‌ای برای میزان جذابیت و برخی به عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی، رضایت مندی و...تفسیر کرده اند (جاویدانه، ۱۳۹۶: ۲۲-۸). از یک نظر، مفهوم کیفیت زندگی یک متغیر مرکب است و وضعیت آن بستگی به سطح توسعه‌یافتگی جوامع دارد و با طراحی و تدوین شاخص‌هایی می‌توان آن را تعریف و اجرا نمود (شاه حسینی و توکلی، ۱۳۹۳: ۱۲۷) در یک دیدگاه، منظور از کیفیت زندگی شهری، توجه به شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی، محیطی و روانی در دو وجه عینی (کمی) و ذهنی (کیفی) در روند برنامه‌ریزی است (کاظمی، ۱۴۰۰: ۱۳-۱۲). و از زاویه‌ای دیگر، کیفیت زندگی احساس بهزیستی، خشنودی یا رضایت‌مندی در نتیجه‌ی عوامل محیط بیرونی می‌باشد (Mostafa, A, M, 2012: 257). جوهره‌ی اصلی کیفیت زندگی شهری، تأمین و ارضای توامان

نیازهای مادی و معنوی انسان است و می‌تواند به عنوان کلی‌ترین هدف توسعه پایدار مورد استفاده قرار گیرد (Streimikiene, 2015: 140). درحقیقت بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه‌ای یکی از اهداف مهم سیاست‌های عمومی است و به عنوان مجموعه‌ای از استراتژی‌های عملی برای بهبود سیاست، عمل و زندگی برای افراد و گروهی از مردم می‌باشد (Brown et al, 2013: 316). به اعتقاد بیالولسکا علاوه بر ویژگی‌های فیزیکی، اجتماعی، محیطی و اقتصادی، ویژگی‌های سازمانی نیز که شامل کیفیت خدمات دولتی و حاکمیت قانون می‌باشند، به عنوان عواملی تأثیرگذار بر کیفیت زندگی، رفاه و خوشبختی می‌باشد (Weziak- Bialowolska, 2016: 88). کیفیت محیط سکونت شهری، یا از طریق شاخص‌های ذهنی شامل رضایت شهروندان از زندگی شهری و محیط سکونتی آنان و یا از طریق شاخص‌های عینی اندازه‌گیری می‌شود تا درخصوص میزان رضایت شهروندان از ابعاد کالبدی، زیست-محیطی، اجتماعی و اقتصادی محیط سکونت سنجش لازم به دست آید (حسینی امین، ۱۳۹۵: ۳۳). از نظر سیاست-گزاران، برنامه‌ریزان و مدیران شهری، اصطلاح کیفیت زندگی شهری تنها برای توصیف برخی از ویژگی‌های فیزیکی مورد استفاده قرار نمی‌گیرد، بلکه تمامی ارتباطات، بویایی‌ها و روابط شبکه‌ای که بین ویژگی‌های فیزیکی وجود دارد را توصیف می‌کند. لذا تعریف کیفیت زندگی شهری بیشتر از اینکه خطی و بسیار ابتدایی باشد، به صورت شبکه‌ای و بسیار پیچیده است (Serang Ei Din et al, 2013: 87) و یک مفهوم پهناور است که دربردارنده برداشت‌هایی از یک زندگی خوب و دارای رضایت‌مندی و شادی است (Mc Crea and et al, 2004:3). همچنین یک متغیر مرکب می‌باشد که از چندین متغیر متأثر می‌گردد؛ تغییر در سطح درآمد مردم، شرایط زندگی، وضع سلامت، محیط، فشار روحی‌روانی، فراغت، شادمانی خانوادگی، روابط اجتماعی و چندین متغیر دیگر نظیر آن، که به شکل مرکب کیفیت زندگی و تغییرات آن را تعیین می‌کنند (Rahman and et al, 2003:1). یکی از افرادی که در زمینه عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی کار کرده، گودمن است. وی در یکی از تحقیقات خود به این نتیجه رسید که دو عامل بر کیفیت زندگی مؤثر است. عامل (۱) ابزاری است، و منعکس کننده خانه شخصی و موقعیت خانوادگی است. عامل (۲) ارتباطی است و کیفیت ارتباطات بین فردی را منعکس می‌کند. این دو عامل مشابه نیازهای دوم و سوم مازلو یعنی نیاز به امنیت و نیاز به تعلق و عشق هستند (چاوشیان، ۱۳۹۸: ۲۳-۲۲). از نظر اینگلهارت رضایت از زندگی، در بین شاخص‌های سازنده مفهوم کیفیت زندگی، از مهم‌ترین آن‌ها به‌شمار می‌رود. رضایت از زندگی، بیان کننده نگرش فرد نسبت به جهانی است که در آن زندگی می‌کند. سطوح پایین‌تر رضایت از زندگی نشان‌دهنده سطح بالاتری از انزوای اجتماعی و بی‌هنجاری است. رضایت از زندگی، رضایت سیاسی، اعتماد به یکدیگر و حمایت از نظم اجتماعی موجود همه به همراه هم هستند (اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۳۳). کمپیل و همکاران، رضایت از زندگی را به عنوان مجموعه رضایت از حوزه‌های مختلف محیطی می‌دانند (محمدیان، ۱۳۹۹: ۶۹-۶۸). در کشور ایالات متحده بیشترین تجارب به‌کارگیری انگاشت کیفیت زندگی مربوط به سطح محلی است. در کشور بریتانیا انگاشت کیفیت زندگی درخصوص انگاشت توسعه پایدار مطرح می‌شود. به این معنا که توسعه پایدار ابزاری برای

دسترسی به کیفیت زندگی بالاتر برای همه نسل‌ها در زمان حال و در زمان آینده است و به همین علت برای شناخت راهبردهای دولت بریتانیا در زمینه‌ی ارتقای کیفیت زندگی ابتدا باید به شناسایی راهبردهای توسعه پایدار پردازیم. به عبارتی معیارهای اصلاح شده در زمینه‌ی توسعه پایدار با راهبرد کیفیت زندگی بهتر در ۱۵ بعد اصلی تنظیم و در سه سطح جداگانه تعریف شده است که شامل: (نخست) سطح ملی، دوم) سطح منطقه‌ای و سوم) سطح محلی است. در کشور ترکیه به کیفیت زندگی، نه در سطح ملی بلکه به صورت مطالعات موردی در سطح محلی توجه شده است. در کشور اندونزی معیارهای انتخاب شده برای بررسی کیفیت زندگی با اقتباس از معیارهای منتشر شده توسط بانک جهانی، برنامه توسعه سازمان ملل متحد و سایر سازمان‌های بین‌المللی انتخاب شده‌اند و بر مبنای ارتباط با بعدهای زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی تقسیم بندی شده‌اند و در سه سطح ملی، استانی و محلی بررسی می‌شوند. (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۳۳-۲۲۲). مطالعات انجام شده در زمینه کیفیت زندگی در ایران نیز به ۶ دسته کلی پزشکی، محیطی و فضایی، تربیت بدنی، علوم تربیتی و روان‌شناسی، علوم اجتماعی و اقتصاد و مدیریت تقسیم شده است (جاویدانه، ۱۳۹۶: ۳۳). با عنایت به اهمیت موضوع، بررسی‌ها و مطالعات متعددی از جانب محققان و پژوهش‌گران در ارتباط با پژوهش حاضر صورت گرفته که به تعدادی از آنها در ادامه اشاره می‌شود: لطفی (۱۳۹۱) نواحی شهری یاسوج را مورد بررسی و ارزیابی قرار داده که در این خصوص، ضمن وزن‌دهی شاخص‌های موردبررسی، از تاپسیس (TOPSIS) به عنوان یکی از مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره استفاده نموده و به این نتیجه رسیده که: ناحیه ۴ با ضریب اولویت ۰.۴۸، در پایین‌ترین سطح برخورداری، ناحیه‌های ۱ و ۳ هرکدام با ضریب ۰.۴۸ و ۰.۴۳، در سطحی نزدیک به یکدیگر در رده دوم و ناحیه ۲ با ضریب ۰.۸۹، در سطح بالا و برخورداری کامل قرار دارند (نقدی، ۱۳۹۳: ۸-۷). حسینی امین و همکاران (۱۳۹۵) در مطالعه کیفیت زندگی و عوامل مؤثر بر آن مربوط به شهروندان تهرانی به این مسئله پی برده‌اند که: شادمانی اجتماعی و کیفیت زندگی دو متغیر جدایی‌ناپذیرند. شادمانی اجتماعی، یکی از نشانه‌های توسعه، می‌تواند نقش مهمی در توسعه پایدار جامعه ایفا کند. شاد بودن و شاد زیستن در زندگی امری ضروری محسوب می‌شود و با کاهش اختلالات روانی می‌تواند به کاهش بسیاری از آسیب‌های اجتماعی منجر شود. بدین ترتیب می‌توان مدعی شد که افزایش شادمانی در جامعه، موجب پیشرفت و توسعه می‌شود. نتایج حاکی از این است که هرچه حمایت اجتماعی افزون‌تر شود، کیفیت زندگی افزایش می‌یابد و برعکس (حسینی امین، ۱۳۹۵: ۶۷). قانعی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی از محله قلعه شهر بافق به بررسی شاخص‌های مرتبط با کیفیت زندگی از دید شهروندان این محله با توجه به معیارهای پایدار محلات پرداخته‌اند. به‌طورکلی شهروندان ساکن در محله یاد شده، به لحاظ برخورداری از کیفیت زندگی در سطح پایینی قرار دارند (قانعی، ۱۳۹۶: ۳۹). از پراستنادترین منابع خارجی مربوط به کیفیت زندگی، می‌توان به مطالعه ماسام (۲۰۰۲) اشاره نمود که در آن به چگونگی برنامه‌ریزی در حوزه عمومی بر اساس شاخص‌های کیفیت زندگی پرداخته شده است. یکی از مهم‌ترین نکات آن، بررسی و ژرف‌نگری ابعاد و الگوهای مفهومی

مختلف کیفیت زندگی است و براساس این ابعاد و الگوهای مفهومی، ماسام برخی از شاخص‌های موردنظر را فهرست کرده که در این پژوهش، شاخص‌هایی چون رضایت از وضعیت اشتغال، حمل‌ونقل، کیفیت آموزش و مشارکت‌های اجتماعی از مطالعه ماسام استخراج گردیده‌اند (Massam, 2002: 177). در کنار مطالعه ماسام، مطالعه جامع راپلی (۲۰۰۵) یکی از مهم‌ترین بررسی‌های صورت‌گرفته در این حوزه است که به موضوع کیفیت زندگی به‌طور خاص پرداخته و شاخص‌های موردنظر خود را بیان داشته است (Rapley, 2005: 90). یکی دیگر از پرستادترین تحقیقات انجام شده در ارتباط با اندازه‌گیری کیفیت زندگی، مطالعه مکر و همکاران (۲۰۰۵) در ارتباط با اندازه‌گیری کیفیت زندگی شهری در جنوب شرقی کوئیزلند است. در این مطالعه سنجش کیفیت زندگی شهری بر اساس سطح واحد همسایگی، محله و شهر انجام شده و دستاوردهای مکر و همکارانش مبین این موضوع است که در مجموع سطح رضایت‌مندی از محله در مقایسه با سطح واحد همسایگی و شهر دارای اهمیت کمتری است (Mc crea, 2005: 121). از دیگر مطالعات مربوط به کیفیت زندگی، مطالعه ای است که لی (۲۰۰۸) با استفاده از پنج بعد اصلی کیفیت زندگی، خدمات شهری، رضایت محله‌ای، منزلت اجتماعی، ارزیابی محیطی و دلبستگی محلی در تایپه در قالب ۳۵ شاخص بدان پرداخته است (Lee, 2008: 1206-1210). یکی دیگر از جامع‌ترین تحقیقات توسط برگر و همکارانش (۲۰۰۸) در سطح مناطق شهری روسیه با استفاده از شاخص‌هایی نظیر زیرساخت‌ها، آموزش، اشتغال، آلودگی هوا و آب، دسترسی به پزشک، جرم‌وجنایت، حمل و نقل عمومی و شاخص‌های دیگر انجام یافته است (Berger, 2008: 35-37). از یوو و همکاران (۲۰۱۳) در مقاله‌ی رضایت از کیفیت زندگی (ذهنی) در خانه‌های عمومی مناطق شهرداری، مطالعه موردی: ایالت جنوب غرب نیجریه به ارزیابی رضایت ذهنی ۴۲۵ نفر از ساکنان ۱۰ مکان جدیدالاحداث دولتی این ایالت پرداختند و به این نتیجه رسیدند که ۶۱٪ از پاسخگویان به طور کلی از زندگی در خانه‌های فعلی خود رضایت داشتند؛ ولی در دسترسی به خدمات و امکانات زیربنایی نارضایتی ابراز کرده‌اند (Eziyi, 2013: 53). سکر (۲۰۱۵) در پژوهشی به ارزیابی کیفیت زندگی در ۳۹ منطقه‌ی شهر استانبول پرداخته که نتایج پژوهش حاکی از این است که به طور کلی کیفیت زندگی در این شهر در سطح متوسط قرار دارد (Seker, 2015: 12). نظم فر و محمدی (۲۰۱۷) در یک پژوهشی کیفیت زندگی منطقه دو شهر اردبیل را مورد بررسی قرار دادند. در این مطالعه از معیارهای روابط اجتماعی، رضایت از محله، بهزیستی فردی، رفاه اجتماعی، حمل و نقل، اقتصاد، دسترسی، امنیت، محیط زیست و مسکن برای سنجش کیفیت زندگی استفاده شده است. نتایج بدست آمده از این پژوهش نشان‌دهنده تفاوت معنادار بین محلات از لحاظ شاخص‌های کیفیت زندگی می‌باشد (Nazmfar and Mohammadi, 2017: 69). لازم به ذکر است در دهه‌های اخیر برای ارتقای محلات بافت تاریخی نیز رویکردهای متعددی مطرح شده است (بهرامی و خرازی قدیم، ۱۳۹۸: ۱۲۵)، پژوهش انجام شده توسط کومار (۲۰۱۹) حاکی از این است که اکنون در دوران مدرن، مطالعه کیفیت زندگی بین رشته‌ای شده و در موضوعات مختلف علوم پزشکی و پرستاری، فناوری، علوم اجتماعی، علوم

محیطی، انسان‌شناسی، مطالعات محیطی، علوم خانگی، مددکاری اجتماعی، سیاست اجتماعی و به طور خاص در اقتصاد، جغرافیا، جامعه‌شناسی، فلسفه و روانشناسی کاربرد دارد (Kumar Sinha, 2019: 9). در این ارتباط، مطالعات مربوط به حمل‌ونقل و ارزیابی کم‌وکیف حمل‌ونقل شهری، خود به‌عنوان بخش عمده‌ای از اندازه‌گیری کیفیت زندگی مطرح است. به طور کلی، بهره‌برداری بیشتر از شبکه‌های حمل و نقل زیرزمینی، تراکم حمل‌ونقل شهری را تا حد وسیعی کاهش داده و کیفیت زندگی را هر چه بیشتر بهبود می‌بخشد؛ در حالی که مسائل ناشی از عدم سیاست‌گذاری‌های حمل‌ونقل همچون تراکم ترافیک، میزان بالای آلودگی و هزینه‌های بالای حمل‌ونقل بر کیفیت زندگی در نقاط شهری تأثیر می‌گذارد (مختاری و نظری، ۱۳۸۹: ۱۳۰). وجه تمایز این پژوهش با سایر مطالعات پیشین در این موضوع است که تاکنون پژوهشی در ارتباط با سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهر قم صورت نگرفته است؛ بنابراین پژوهش حاضر در راستای مرتفع نمودن این خلاء انجام شده است.

در این پژوهش، متغیرهای تحقیق در قالب ۱۰ شاخص یا معیار (وضعیت سرزندگی و هویت محله، وضعیت مشارکت، وضعیت آموزش، وضعیت امنیت، وضعیت زیست محیطی، وضعیت مسکن، وضعیت حمل و نقل، وضعیت دسترسی، وضعیت اقتصادی، کیفیت زندگی) آورده شده است که در جدول (۱) قابل ملاحظه است.

جدول ۱. معیارها و زیرمعیارهای بکار رفته در پژوهش

معیارها	زیرمعیارها
وضعیت سرزندگی و هویت محله	اعتماد به ساکنین، میزان تعلق خاطر به محله، اطلاع از رخدادهای محله، ارتباط با همسایگان، اوقات فراغت، زندگی اجتماعی
وضعیت مشارکت	مشارکت در سازمان‌های غیر دولتی، مشارکت با شوراییاری و مدیریت محله
وضعیت آموزش	کارآیی نظام آموزش و پرورش، تنوع خدمات آموزشی، تسهیلات آموزشی موجود در محله
وضعیت امنیت	امنیت مسیرهای اصلی و فرعی، امنیت در ساعات پایانی شب، امنیت در مراکز عمومی، سرعت پاسخ‌گویی و حضور به‌هنگام اورژانس، آمبولانس، آتش‌نشانی، پلیس هنگام بروز حوادث، میزان پاسخ‌گویی آسیب‌های اجتماعی، میزان احساس امنیت از مجاورت با عوارض طبیعی، تقاطع‌ها و معابر حادثه‌خیز
وضعیت زیست محیطی	دفع فاضلاب خانگی، مطلوبیت آب مصرفی، جمع‌آوری زباله، جداسازی زباله و پسماند، وجود حیوانات موذی (موش، حشرات بیماری‌زا و...)، روشنایی معابر، فضای پیاده و پیاده‌روی، فضای قابل سکونت، آلودگی صوتی، آلودگی هوا
وضعیت مسکن	رعایت استانداردهای مسکن، تراکم ساختمانی، بافت فعلی محله
وضعیت حمل‌ونقل	جریان ترافیک، پارکینگ، فاصله بین محل کار و سکونت
وضعیت دسترسی	دسترسی به مراکز خرید، دسترسی به مراکز آموزشی، دسترسی به مراکز فرهنگی و هنری، دسترسی به مراکز تفریحی و ورزشی، دسترسی به فضای سبز عمومی، دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی
وضعیت اقتصادی	هزینه نیازهای پایه (خوراک، پوشاک، مسکن)، هزینه اجاره بهای مسکن، تعادل بین درآمد و هزینه‌های زندگی، عدالت بین درآمد و ثروت در محله، بهای خدمات آموزشی، سرویس‌های بانکی، تعادل بین جمعیت و منابع
کیفیت زندگی	کیفیت مناسب زندگی

منبع: (Massam, 2002); (Rapley, 2005); (Mc crea, 2005); (Berger, 2008); (Lee, 2008); (Seker, 2015); (کوهشایی و همکاران، ۱۳۹۵)؛

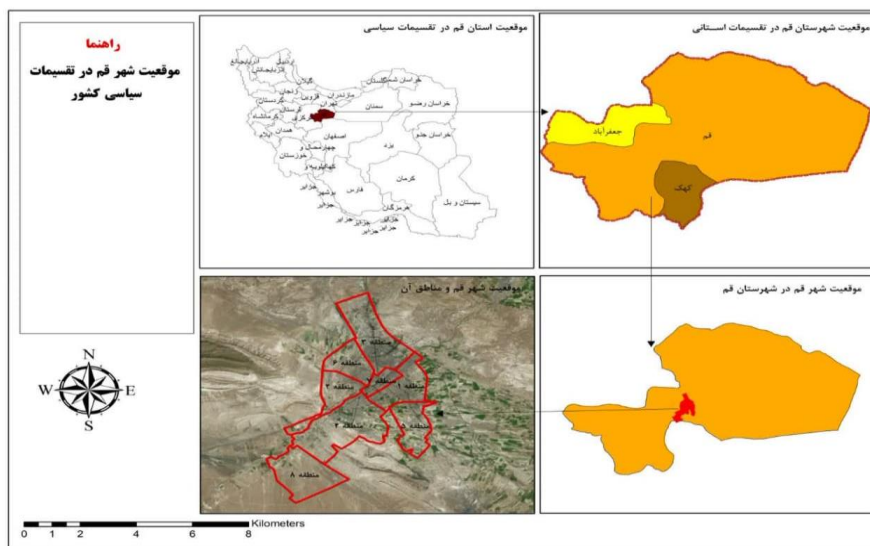
(قاسمی و همکاران، ۱۳۹۶)؛ (شاه حسینی، ۱۳۹۹)؛ (نگارندگان، ۱۴۰۲)

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از جهت هدف کاربردی و از لحاظ روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی است. در این راستا روش گردآوری اطلاعات بر مبنای مطالعات اسنادی و پیمایشی، مصاحبه و تکمیل پرسشنامه از شهروندان مناطق هشت-گانه شهر مورد مطالعه بوده است. در این مطالعه، ابتدا سعی شد از تحقیقات قبلی که با پرسشنامه اجرا شده بودند استفاده شود و در نهایت به منظور بهره‌برداری از پرسشنامه این تحقیق پس از تعیین شاخص‌ها و گویه‌های مورد نظر، روایی پرسشنامه بوسیله چند تن از اساتید، کارشناسان و خبرگان آشنا به موضوع تحقیق مورد تأیید قرار گرفت. پایایی آن نیز با بهره گرفتن از تکنیک آلفای کرونباخ محاسبه شد. در مجموع آلفای کرونباخ بدست آمده برابر با ۰/۸۲۹ بود. جامعه آماری تحقیق شامل تعداد ۳۹۰ نفر از شهروندان مناطق هشت‌گانه شهر قم است؛ برای ارزش-گذاری متغیرهای مورد سنجش، از طیف پنج‌گزینه ای لیکرت (۱=خیلی کم، ۲= کم، ۳= متوسط، ۴= زیاد و ۵= خیلی زیاد) استفاده شده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره شامل آنتروپی شانون و ویکور و نرم‌افزار SPSS مشتمل بر آزمون‌های آماری T-تک نمونه ای، یومن ویتنی، همبستگی پیرسون، ANOVA و رگرسیون خطی استفاده شده است.

محدوده مورد مطالعه

استان قم دارای ۷ شهر و شهر قم (شکل ۱) با مساحت ۱۲۷۰۵ هکتار به‌عنوان بزرگ‌ترین شهر در سطح استان می‌باشد که پتانسیل افزایش جمعیت باعث شده تا شهر قم به صورت قاطع به عنوان یک نخست‌شهر مطرح شود؛ به طوری که ۹۷ درصد جمعیت استان در این شهر متمرکز بوده و طی پنج دهه از ۱۳۳۵ الی ۱۳۹۵ از رقم ۹۶۴۹۹ نفر به ۱۲۰۱۱۵۸ نفر و با برآورد سال ۱۴۰۰ به ۱۳۹۹۰۰۰ نفر رسیده که عمدتاً ناشی از تأثیرات مهاجرت برون منطقه‌ای است.

شکل ۱. موقعیت شهر قم در تقسیمات کشوری

یافته‌های پژوهش

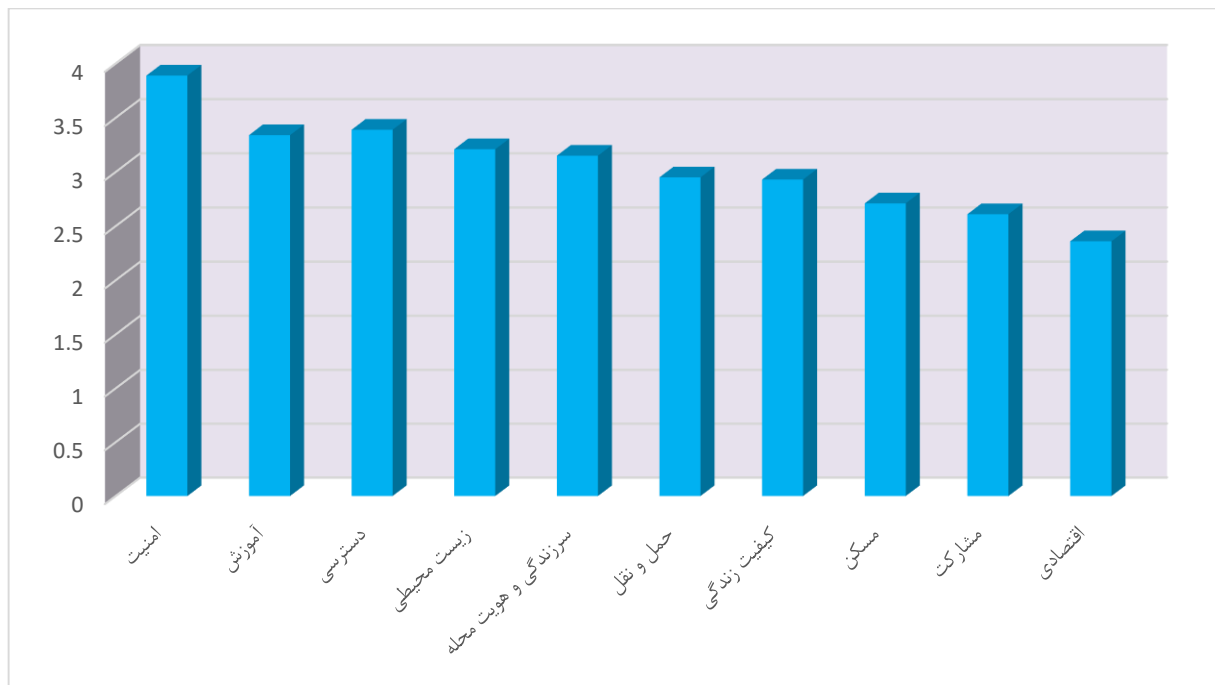
- رتبه‌بندی شاخص‌های مورد بررسی در شهر قم چگونه است؟

بررسی رتبه‌بندی شاخص‌های تحقیق (جدول و شکل ۲) نشان می‌دهد که بالاترین میانگین مربوط به امنیت و آموزش با میانگین ۳٫۸ و ۳٫۳ می‌باشد. کمترین میانگین نیز مربوط به مشارکت و اقتصادی با میانگین ۲٫۶ و ۲٫۳ است. میانگین کل نیز در محدوده مورد مطالعه (کلانشهر قم) برابر با ۳٫۰۶ می‌باشد.

جدول ۲. رتبه‌بندی شاخص‌های مورد بررسی در شهر قم

رتبه	شاخص	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
۱	امنیت	۳٫۸۹	۰٫۹۶۹	۲۴٫۹۱
۲	آموزش	۳٫۳۴	۰٫۶۶۳	۱۹٫۸۵
۳	دسترسی	۳٫۳۹	۰٫۹۵۱	۲۸٫۰۵
۴	زیست محیطی	۳٫۲۱	۰٫۹۶۳	۳۰٫۰۱
۵	سرزندگی و هویت محله	۳٫۱۵	۰٫۸۶۲	۲۷٫۳۷
۶	حمل و نقل	۲٫۹۵	۱٫۳۰۸	۴۴٫۳۳
۷	کیفیت زندگی	۲٫۹۳	۰٫۹۸۷	۳۳٫۶۸
۸	مسکن	۲٫۷۱	۰٫۹۵۱	۳۵٫۰۹
۹	مشارکت	۲٫۶۱	۰٫۶۰۱	۲۳٫۰۲
۱۰	اقتصادی	۲٫۳۶	۱٫۰۲	۴۳٫۲۲
	کل	۳٫۰۶	۰٫۸۸۶	۲۸٫۹۵

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

شکل ۲. رتبه‌بندی شاخص‌های مورد بررسی در شهر قم

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

بررسی شاخص‌های تحقیق حکایت از آن دارد که میانگین شاخص‌های امنیت، آموزش، دسترسی، زیست محیطی و سرزندگی و هویت محله بالاتر از میانگین مفروض ۳ است. در میان این شاخص‌ها، نتایج آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که امنیت، آموزش، دسترسی و زیست محیطی اختلاف معناداری با سطح اطمینان ۹۹ درصد با میانگین مفروض دارد و شاخص سرزندگی و هویت محله اختلاف معناداری در سطح اطمینان ۹۵ درصد را دارا است. میانگین شاخص‌های حمل و نقل، کیفیت زندگی، مسکن، مشارکت و اقتصادی نیز کمتر از میانگین مفروض بوده که در این میان، شاخص‌های حمل و نقل و کیفیت زندگی نزدیک به متوسط (عدد ۳) بوده و با توجه به آزمون T تک نمونه‌ای اختلاف معناداری را نشان نمی‌دهد. اما شاخص‌های مسکن، مشارکت و اقتصادی با توجه به آزمون مذکور اختلاف معناداری با سطح اطمینان ۹۹ درصد را نشان می‌دهد. همچنین میانگین کل نیز در مجموع نزدیک به میانگین مفروض است که با توجه به آزمون T تک نمونه‌ای اختلاف معناداری را نشان نمی‌دهد.

۲ - میانگین مفروض عدد ۳ در نظر گرفته شده است که با توجه به طیف لیکرت برابر با متوسط می‌باشد.

جدول ۳. نتایج آزمون T در شاخص‌های مورد مطالعه در شهر قم

شاخص	مقدار T	درجه آزادی	اختلاف میانگین	سطح معناداری
امنیت	۱۵,۰۷۹	۳۴۹	۰,۸۹۲	۰,۰۰۰
آموزش	۱۲,۷۰۴	۳۴۹	۰,۳۴۱	۰,۰۰۰
دسترسی	۱۲,۳۶۵	۳۴۹	۰,۳۹۲	۰,۰۰۰
زیست محیطی	۷,۹۳۵	۳۴۹	۰,۲۱۱	۰,۰۰۰
سرزندگی و هویت محله	۹,۷۹۸	۳۴۹	۰,۱۵۱	۰,۰۱۳
حمل و نقل	- ۳,۶۵۷	۳۴۹	- ۰,۰۵۳	۰,۲۱۴
کیفیت زندگی	- ۲,۷۱۶	۳۴۹	- ۰,۰۷۲	۰,۱۰۵
مسکن	- ۱,۴۸۴	۳۴۹	- ۰,۲۹۱	۰,۰۰۰
مشارکت	- ۴,۵۹۵	۳۴۹	- ۰,۳۹۴	۰,۰۰۰
اقتصادی	- ۵,۷۵۰	۳۴۹	- ۰,۶۴۳	۰,۰۰۰
کل	۷,۷۵۶	۳۴۹	۰,۰۶۳	۰,۱۲۱

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

- آیا میان مناطق هشت‌گانه شهر قم از نظر شاخص‌های مورد بررسی و میانگین کل کیفیت زندگی اختلاف وجود دارد؟

برای مقایسه کیفیت زندگی در میان مناطق مختلف شهر قم از آزمون (ANOVA) استفاده شده است. بر این اساس میزان اختلاف (سطح معناداری) در شاخص‌های مختلف در سطح مناطق مختلف شهر قم سنجیده شده است. همان‌طور که در جداول ۴ الی ۱۴ مشاهده می‌شود و ضریب معناداری نشان می‌دهد در همه شاخص‌های مورد بررسی اختلاف معناداری با سطح اطمینان ۹۹ درصد میان مناطق هشت‌گانه وجود دارد. نتایج آزمون ANOVA اختلاف کیفیت زندگی (کل) در میان مناطق مختلف شهر قم را نیز با سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار نشان می‌دهد. به عبارتی مناطق هشت‌گانه شهر قم از نظر شاخص‌های مورد بررسی و همچنین میانگین کل (کیفیت زندگی) اختلاف فراوان و قابل توجهی با یکدیگر دارند.

جدول ۴. بررسی تفاوت معناداری در شاخص سرزندگی با استفاده از آزمون آنوا

متغیر	مجموع مربعات	میانگین مربعات	آزمون F	ضریب معناداری
سرزندگی	بین گروه‌ها	۱۸,۳۵۰	۳۵,۵۷۶	۰,۰۰۰
	درون گروه‌ها	۱۷۹,۴۹۷		
	جمع	۲۱۶,۱۹۷		

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

جدول ۵. بررسی تفاوت معناداری در شاخص مشارکت با استفاده از آزمون آنوا

ضریب معناداری	آزمون F	میانگین مربعات	مجموع مربعات	متغیر	
				بین گروه‌ها	مشارکت
۰,۰۰۰	۳۷,۲۸۲	۲۰,۶۹۱	۴۱,۳۸۳	بین گروه‌ها	
		۰,۵۵۵	۱۹۳,۱۳۹	درون گروه‌ها	
			۲۳۴,۵۲۲	جمع	

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

جدول ۶. بررسی تفاوت معناداری در شاخص آموزش با استفاده از آزمون آنوا

ضریب معناداری	آزمون F	میانگین مربعات	مجموع مربعات	متغیر	
				بین گروه‌ها	آموزش
۰,۰۰۰	۱۴,۵۸۵	۱۰,۸۵۱	۲۱,۷۰۳	بین گروه‌ها	
		۰,۷۴۴	۲۵۸,۹۱۸	درون گروه‌ها	
			۲۸۰,۶۲۱	جمع	

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

جدول ۷. بررسی تفاوت معناداری در شاخص امنیت با استفاده از آزمون آنوا

ضریب معناداری	آزمون F	میانگین مربعات	مجموع مربعات	متغیر	
				بین گروه‌ها	امنیت
۰,۰۰۰	۲۱,۹۰۹	۱۳,۶۹۳	۲۷,۳۸۶	بین گروه‌ها	
		۰,۶۲۵	۲۱۷,۴۹۷	درون گروه‌ها	
			۲۴۴,۸۸۲	جمع	

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

جدول ۸. بررسی تفاوت معناداری در شاخص محیط زیست با استفاده از آزمون آنوا

ضریب معناداری	آزمون F	میانگین مربعات	مجموع مربعات	متغیر	
				بین گروه‌ها	زیست محیطی
۰,۰۰۰	۱۱,۸۲۵	۱۱,۶۴۲	۲۳,۲۸۴	بین گروه‌ها	
		۰,۹۸۵	۳۴۲,۶۲۴	درون گروه‌ها	
			۳۶۵,۹۰۷	جمع	

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

جدول ۹. بررسی تفاوت معناداری در شاخص مسکن با استفاده از آزمون آنوا

ضریب معناداری	آزمون F	میانگین مربعات	مجموع مربعات	متغیر	
				بین گروه‌ها	مسکن
۰,۰۰۹	۴,۸۲۷	۳,۴۸۱	۶,۹۶۲	بین گروه‌ها	
		۰,۷۲۱	۲۵۰,۹۷۱	درون گروه‌ها	
			۲۵۷,۹۳۳	جمع	

جدول ۱۰. بررسی تفاوت معناداری در شاخص شبکه حمل و نقل با استفاده از آزمون آنوا

متغیر	مجموع مربعات	میانگین مربعات	آزمون F	ضریب معناداری
حمل و نقل	بین گروه‌ها	۸,۰۸۹	۱۰,۹۴۸	۰,۰۰۰
	درون گروه‌ها	۰,۷۳۹		
	جمع	۲۷۳,۲۹۰		

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

۵- جدول ۱۱. بررسی تفاوت معناداری در شاخص دسترسی با استفاده از آزمون آنوا

متغیر	مجموع مربعات	میانگین مربعات	آزمون F	ضریب معناداری
دسترسی	بین گروه‌ها	۲,۴۳۷	۶,۴۰۰	۰,۰۰۲
	درون گروه‌ها	۰,۳۸۱		
	جمع	۱۳۷,۳۸۲		

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

۶- جدول ۱۲. بررسی تفاوت معناداری در شاخص اقتصادی با استفاده از آزمون آنوا

متغیر	مجموع مربعات	میانگین مربعات	آزمون F	ضریب معناداری
اقتصادی	بین گروه‌ها	۷,۵۲۱	۱۱,۲۶۷	۰,۰۰۰
	درون گروه‌ها	۰,۲۶۶		
	جمع	۲۵۵,۰۶۱		

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

جدول ۱۳. بررسی تفاوت معناداری در شاخص کیفیت زندگی با استفاده از آزمون آنوا

متغیر	مجموع مربعات	میانگین مربعات	آزمون F	ضریب معناداری
کیفیت زندگی	بین گروه‌ها	۱۱,۹۳۴	۱۲,۴۴۹	۰,۰۰۰
	درون گروه‌ها	۰,۶۲۸۴		
	جمع	۲۶۰,۸۴۸		

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

جدول ۱۴. بررسی تفاوت معناداری در شاخص کل (کیفیت زندگی) با استفاده از آزمون آنوا

متغیر	مجموع مربعات	میانگین مربعات	آزمون F	ضریب معناداری
کل (کیفیت زندگی)	بین گروه‌ها	۱۳,۶۳۱	۱۲,۸۹۱	۰,۰۰۰
	درون گروه‌ها	۰,۹۹۲		
	جمع	۳۳۴,۲۵۷		

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

- آیا بین دیدگاه‌های زنان و مردان نسبت به منطقه و شاخص‌های موردبررسی اختلاف معناداری وجود دارد؟

با توجه به سؤالات و اهداف پژوهش در این بخش به مقایسه شاخص‌های تحقیق در میان دو گروه مردان و زنان پرداخته شده است. مقایسه میانگین شاخص‌ها در میان زنان و مردان با بهره‌گیری از آزمون من ویتنی بوده است. همان‌گونه که در جدول ۱۵ مشاهده می‌شود میانگین شاخص‌های دسترسی، کیفیت زندگی، مسکن، مشارکت و اقتصادی در میان مردان و زنان نزدیک به یکدیگر بوده و اختلاف معناداری با یکدیگر ندارند. به عبارتی از نظر داده‌های آماری و میانگین و اختلاف میانگین در دو گروه، آزمون من ویتنی در شاخص‌های ذکر شده اختلاف معناداری با یکدیگر نشان نمی‌دهد. در شاخص‌های آموزش و زیست محیطی، دو گروه مردان و زنان اختلاف معناداری در سطح ۰/۰۵ داشته و با سطح اطمینان ۹۵ درصد اختلاف معناداری با یکدیگر دارند. اختلاف میانگین میان گروه زنان و مردان در شاخص‌های امنیت، سرزندگی و حمل و نقل بالا بوده و با سطح اطمینان ۹۹ درصد دارای اختلاف معنادار هستند. میانگین کل برای مردان برابر با ۳/۱۳ و برای زنان برابر با ۲/۹۷ است که آزمون من ویتنی اختلاف معناداری با سطح اطمینان ۹۵ درصد را با یکدیگر نشان می‌دهد. بر این اساس میتوان گفت دیدگاه مردان و زنان نسبت به منطقه و شاخص‌های مورد بررسی اختلاف نسبتاً زیادی با یکدیگر داراست. تفاوت ذاتی میان این دو گروه و همچنین تفاوت میان تجربه زیستی و سطح انتظارات و توقعات میان آن‌ها از جمله عواملی است که در این تفاوت اثرگذار بوده است.

جدول ۱۵. نتایج آزمون من ویتنی در میان گروه‌های جنسی (مرد و زن) در سطح شهر قم

شاخص	میانگین مرد	میانگین زن	اختلاف میانگین	U Mann-hitney	Wilcoxon	Z	سطح معناداری
امنیت	۴,۱۱	۳,۶۶	۰,۴۵	۲۷۵۲	۶۸۳۸	- ۴,۷۷۰	۰,۰۰۰
آموزش	۳,۴۴	۳,۲۵	۰,۱۹	۴۷۶۵	۸۷۶۱	- ۱,۸۴۳	۰,۰۲۸
دسترسی	۳,۴۱	۳,۳۶	۰,۰۵	۴۲۳۷	۸۳۳۲	- ۰,۷۳۱	۰,۵۲۶
زیست محیطی	۳,۲۹	۳,۱۴	۰,۱۵	۴۱۲۳۴	۷۶۳۴	- ۱,۷۷۰	۰,۰۳۹
سرزندگی و هویت محله	۳,۴۸	۲,۸۲	۰,۶۶	۱۸۳۶	۵۹۲۸	- ۷,۲۳۵	۰,۰۰۰
حمل و نقل	۳,۱۱	۲,۷۹	۰,۳۲	۲۸۸۱	۶۹۸۵	- ۴,۳۸۹	۰,۰۰۰
کیفیت زندگی	۲,۸۹	۲,۹۷	۰,۰۸	۴۲۷۷	۸۳۷۱	- ۰,۶۳۲	۰,۵۰۴
مسکن	۲,۷۴	۲,۶۸	۰,۰۶	۴۱۳۵	۸۲۳۱	- ۱,۰۱۹	۰,۵۱۹
مشارکت	۲,۵۷	۲,۶۵	۰,۰۸	۴۳۷۱	۷۸۱۹	- ۰,۶۹۱	۰,۵۰۹
اقتصادی	۲,۳۱	۲,۴۱	۰,۱۰	۴۵۱۷	۷۸۶۱	- ۰,۳۰۱	۰,۴۵۶
کل (کیفیت زندگی)	۳,۱۳	۲,۹۷	۰,۱۶	۳۸۱۴	۷۸۹۴	- ۱,۹۸۷	۰,۰۴۷

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

- آیا میان ویژگی های فردی پاسخ گویان و کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد؟
 با توجه به سوالات و اهداف تحقیق در این بخش به بررسی ارتباط میان ویژگی فردی جامعه آماری و ارتباط آن با کیفیت زندگی (کل) پرداخته شده است. به عبارت ساده تر در این بخش تلاش شده ارتباط میان ویژگی های فردی جامعه آماری (جنسیت، سن، تأهل، اشتغال، تحصیلات، و مدت سکونت) و همبستگی آن با کیفیت زندگی شناسایی شود. با توجه به نوع داده ها، از همبستگی پیرسون استفاده شده و همان طور که در جدول ۱۶ مشاهده می شود به استثنای وضعیت تأهل، در میان سایر ویژگی های فردی و کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد. با سطح اطمینان ۹۵ درصد و سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۵ بین سن و کیفیت زندگی (کل) در شهر قم رابطه معناداری وجود دارد. با توجه به مقدار رابطه که برابر با ۰/۵۶۳ است، می توان گفت این رابطه در حد نسبتاً زیاد است. با سطح اطمینان ۹۹ درصد و سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۱ میان جنسیت، وضعیت اشتغال، میزان تحصیلات، مدت سکونت و کیفیت زندگی (کل) رابطه معناداری وجود دارد. با توجه به مقدار رابطه که برابر با ۰/۹۲۷، ۰/۸۳۰، ۰/۷۲۷ و ۰/۸۷۷ است، می توان گفت این رابطه در حد زیاد است.

-۷ جدول ۱۶. میزان همبستگی میان ویژگی های فردی جامعه آماری و کیفیت زندگی (کل)

Sig. (2-tailed)	Pearson Correlation	شاخص
۰,۰۰۰	۰,۹۲۷	جنسیت
۰,۰۱۲	۰,۵۶۳	سن
۰,۳۲	۰,۴۹۷	وضعیت تأهل
۰,۰۰۰	۰,۸۳۰	وضعیت اشتغال
۰,۰۰۰	۰,۷۲۸	میزان تحصیلات
۰,۰۰۰	۰,۸۷۷	مدت سکونت

-۸ منبع: یافته های تحقیق (۱۴۰۲)

- سطح بندی مناطق هشت گانه شهر قم از نظر کیفیت زندگی چگونه است؟
 در این بخش از پژوهش، مناطق مختلف شهر قم با توجه به شاخص های مورد نظر سطح بندی شده اند. براین اساس لازم بود ابتدا شاخص های مورد نظر وزندهی شوند؛ با توجه به ساختار شاخص ها از مدل آنتروپی شانون برای وزندهی استفاده شده است. در گام بعدی برای تلفیق اوزان بدست آمده با شاخص ها از مدل ویکور (VICOR) استفاده شد.

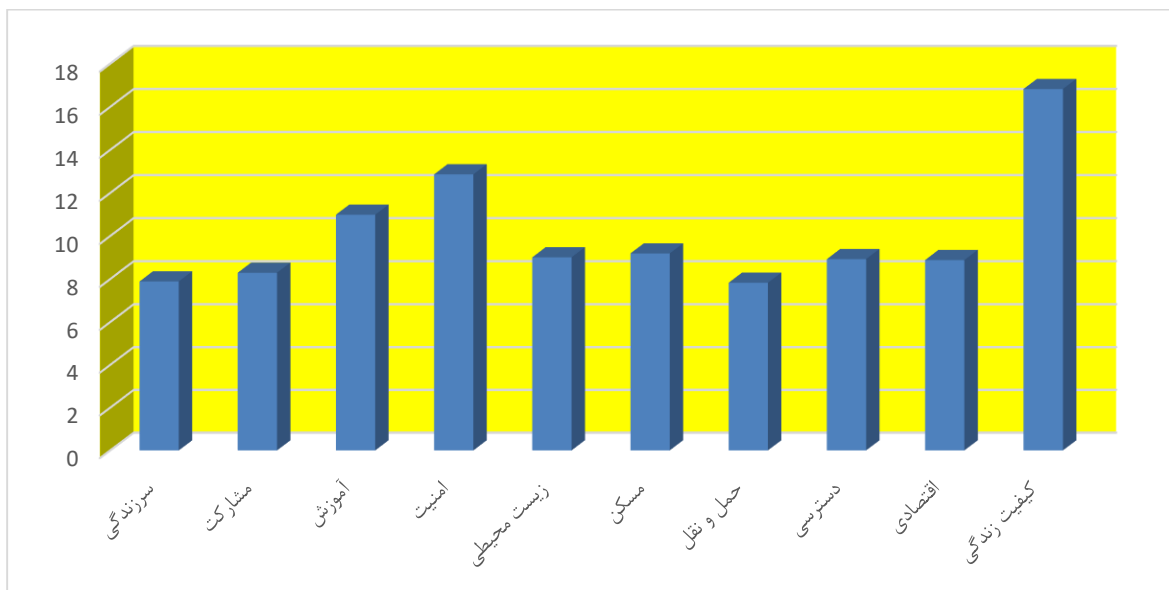
الف - وزندهی به شاخص‌ها

وقتی که داده‌های یک ماتریس تصمیم‌گیری به‌طور کامل مشخص شده باشند روش آنتروپی می‌تواند برای ارزیابی وزن‌ها بکار رود. ایده اصلی این روش بر این پایه استوار است که هرچه پراکندگی در مقادیر یک شاخص بیشتر باشد آن شاخص از اهمیت بیشتری برخوردار است. نتایج حاصل از این مدل در جدول ۱۷ نشان داده شده است. بررسی وزن نهایی بدست آمده از مدل آنتروپی شانون مطابق شکل ۳ نشان می‌دهد که در مجموع بالاترین وزن مربوط به شاخص‌های کیفیت زندگی (۱۶/۸ درصد) و امنیت (۱۲/۸ درصد) و کمترین مربوط به شاخص‌های حمل‌ونقل و سرزندگی (۷/۸ درصد) است.

جدول ۱۷. نتایج حاصل از وزندهی به شاخص‌ها با استفاده از آنتروپی شانون

E_j	D_j	W_j	درصد	مولفه
۰/۰۰۱۵۹۱	۰/۹۹۸۴۱۵۱	۰,۰۷۸۸۹	۷,۸۸۹	سرزندگی
۰/۰۰۱۲۷۳	۰/۹۹۸۷۶۹۱	۰,۰۸۲۹۲	۸,۲۹۲	مشارکت
۰/۰۰۱۶۲۵	۰/۹۹۸۳۳۷۸	۰,۱۰۹۸۸	۱۰,۹۸۸	آموزش
۰/۰۰۴۷۶۷	۰/۹۸۷۶۹	۰,۱۲۸۶۴	۱۲,۸۶۴	امنیت
۰/۰۰۵۶۷۶	۰/۹۹۷۶۸	۰,۰۹۰۰۹	۹,۰۰۹	زیست محیطی
۰/۰۰۱۸۳۳	۰/۹۹۸۱۴۲۱	۰,۰۹۱۹	۹,۱۹	مسکن
۰/۰۰۱۲۱۷	۰/۹۹۸۷۷۲۳	۰,۰۷۸۲۸	۷,۸۲۸	حمل و نقل
۰/۰۰۲۲۷۱	۰/۹۹۷۷۷۲۶	۰,۰۸۹۲۷	۸,۹۲۷	دسترسی
۰/۰۰۵۷۲	۰/۹۹۴۲۰۵۵	۰,۰۸۸۸۱	۸,۸۸۱	اقتصادی
۰/۰۰۱۷۷۴	۰/۹۹۸۲۳۱۲	۰,۱۶۸۲۷	۱۶,۸۲۷	کیفیت زندگی

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

شکل ۳. وزن نهایی شاخص‌های پژوهش براساس مدل آنترویی شانون

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

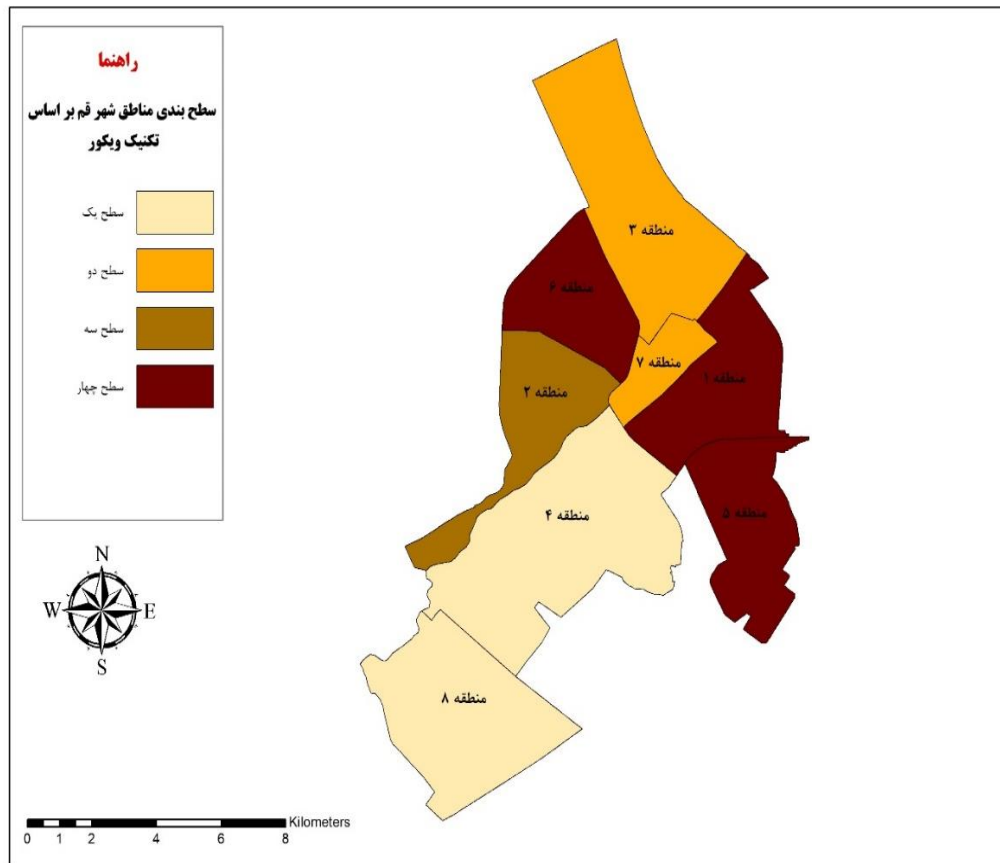
ب - تلفیق شاخص‌ها

در ادامه تحقیق پس از تعیین وزن هر یک از شاخص‌ها به تلفیق آن‌ها در هر یک از مناطق پرداخته شد. در این بخش از تکنیک ویکور استفاده شده است. ویکور یک روش توافقی می باشد که بر مبنای روش ال. پی. متریک توسعه یافته است. تمرکز این روش روی رتبه‌بندی و انتخاب مجموعه‌ای از گزینه‌ها با وجود تضاد معیارها است. پس از محاسبه نمره ویکور بدست آمده برای هر منطقه، با بهره‌گیری از تکنیک K میانگین، مناطق مختلف در چهار سطح رتبه‌بندی شدند. همان‌گونه که در جدول ۱۸ و شکل ۴ مشاهده می‌شود مناطق ۴ و ۸ در بالاترین قرار دارند؛ در سطح دوم مناطق ۷ و ۳ و در سطح سوم منطقه ۲ قرار دارد. سطح چهارم نیز شامل مناطق ۶، ۵ و ۱ می‌باشد.

جدول ۱۸. سطح‌بندی مناطق شهر قم براساس تکنیک ویکور

سطح	نمره ویکور	نام منطقه	جمعیت (نفر)	درصد
سطح یک	۰ - ۰/۱۹۷۸	منطقه ۴	۲۲۴۵۰۳	۱۶,۰۵
		منطقه ۸	۱۴۱۹۶۷	۱۰,۱۵
سطح دو	۰/۱۹۷۸ - ۰/۳۴۵۱	منطقه ۷	۴۸۴۸۲	۳,۴۷
		منطقه ۳	۱۹۹۵۸۷	۱۴,۲۷
سطح سه	۰/۳۴۵۱ - ۰/۶۴۷۸	منطقه ۲	۲۲۰۹۵۵	۱۵,۷۹
سطح چهار	۰/۶۴۷۸ - ۱	منطقه ۶	۲۴۸۴۹۷	۱۷,۷۶
		منطقه ۵	۹۱۳۱۴	۶,۵۳
		منطقه ۱	۲۲۳۶۹۵	۱۵,۹۹

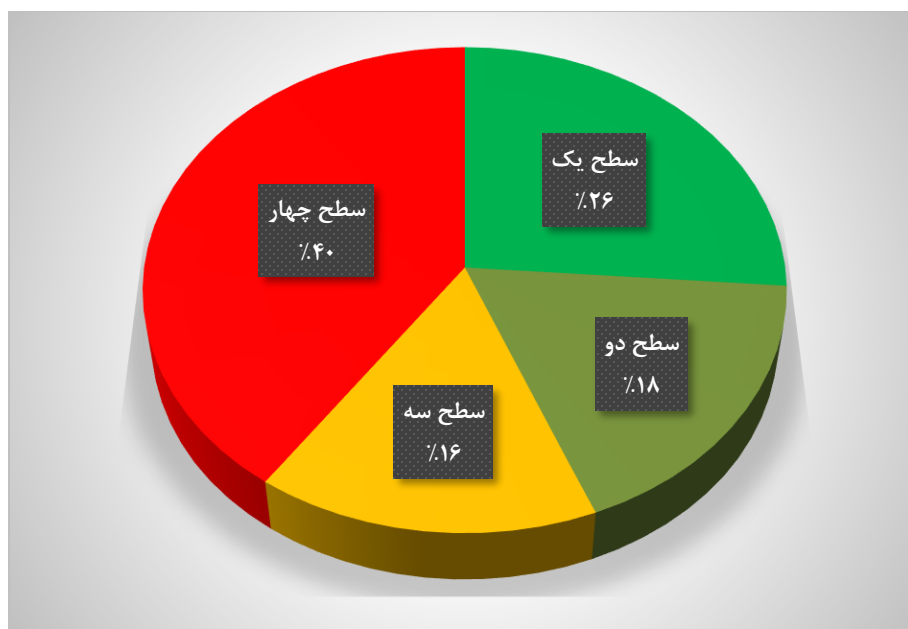
منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

شکل ۴. سطح‌بندی مناطق شهر قم براساس تکنیک ویکور

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

همان‌طور که اشاره شد مناطق چهار و هشت در سطح یک قرار دارند که در مجموع جمعیت این مناطق برابر با ۲۶ درصد از کل جمعیت شهر قم است. به عبارتی بیش از ۲۶ درصد از جمعیت شهر قم در سطح یک قرار دارند. مناطق هفت و سه در سطح دوم جای گرفتند که حدود ۱۸ درصد از جمعیت شهر قم را در برمی‌گیرد. منطقه دو به تنهایی در سطح سوم جای دارد که حدود ۱۶ درصد از جمعیت شهر قم را شامل می‌شود. سطح چهارم نیز که پایین‌ترین سطح می‌باشد مشتمل بر مناطق شش، پنج و یک است که در مجموع حدود ۴۰ درصد از جمعیت شهر قم در آن جای دارند. لذا بیش از ۵۶ درصد از جمعیت شهر قم در سطوح سه و چهار قرار می‌گیرند (شکل ۵).

۹- شکل ۵. جمعیت شهر قم با توجه به سطوح محاسبه شده

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۲)

- ضریب اثرگذاری شاخص‌های موردبررسی در کیفیت زندگی (کل) چگونه می‌باشد؟

پس از تعیین سطوح کیفیت زندگی در هر یک از مناطق، با استفاده از تحلیل رگرسیون خطی به تبیین میزان تأثیر هر یک از شاخص‌ها در میزان کیفیت زندگی (کل) پرداخته شده است. بدین منظور در ابتدا با استفاده از آزمون دوربین-واتسون آژ عدم خودهمبستگی متغیرها اطمینان حاصل گردید. این آزمون مقدار ۲,۳۱۹ را نشان داد که استقلال نسبی متغیرها را تأیید می‌نماید. با توجه به نتایج و بررسی ستون Beta میزان وابستگی عوامل به سطوح کیفیت زندگی در جدول ۱۹ مشاهده می‌شود. به این ترتیب بالاترین ضریب تأثیر مربوط به شاخص اقتصادی و

امنیت با مقدار ۰,۳۷۹ و ۰,۳۶۱ و کمترین تأثیر نیز مربوط به شاخص های زیست محیطی و آموزش با مقدار ۰,۱۱۵ و ۰,۱۲۸ می باشد.

جدول ۱۹. ضریب اثرگذاری شاخص های موردبررسی در کیفیت زندگی (کل)

ابعاد	B	Std. Error	Beta	t	Sig
سرزندگی	۰,۰۲۸	۰,۰۰۳	۰,۲۱۸	۸,۶۰۵	۰,۰۰۰
امنیت	۰,۱۱۸	۰,۰۰۳	۰,۳۶۱	۱۱,۹۴۱	۰,۰۰۰
مشارکت	۰,۰۴۵۱	۰,۰۰۳	۰,۲۴۵	۹,۱۲۷	۰,۰۰۰
آموزش	۰,۰۱۵	۰,۰۰۳	۰,۱۲۸	۱۹,۳۴۸	۰,۰۰۰
زیست محیطی	۰,۰۲۱	۰,۰۰۳	۰,۱۱۵	۶,۹۵۴	۰,۰۰۰
مسکن	۰,۱۰۱	۰,۰۰۳	۰,۳۴۱	۱۵,۹۴۲	۰,۰۰۰
حمل و نقل	۰,۰۴۵	۰,۰۰۳	۰,۲۵۹	۱۴,۲۳۷	۰,۰۰۰
دسترسی	۰,۰۲۳	۰,۰۰۳	۰,۱۸۷	۶,۷۳۵	۰,۰۰۰
اقتصادی	۰,۱۰۶	۰,۰۰۳	۰,۳۷۹	۳۰,۹۷۱	۰,۰۰۰
کیفیت زندگی	۰,۰۳۱	۰,۰۰۳	۰,۲۴۲	۸,۹۹۰	۰,۰۰۰

منبع: یافته های تحقیق (۱۴۰۲)

نتیجه گیری

نتایج حاصل از پژوهش حاضر، پس از بررسی های انجام شده مبین این موضوع است که در بین شاخص های تحقیق، بالاترین میانگین مربوط به امنیت و آموزش است که بالاتر از حد متوسط (میانگین مفروض) بوده و کمترین میانگین نیز مربوط به مشارکت و اقتصادی می باشد که کمتر از حد متوسط است و بنابراین بایستی مدیران و دست اندرکاران، اقدامات مقتضی را جهت افزایش فرهنگ و روحیه مشارکت پذیری شهروندان و همچنین اهتمام جهت مرتفع نمودن مشکلات و موانع اقتصادی در راستای بالا بردن سطح رضایت مندی و ارتقای کیفیت زندگی بنمایند. نتایج حاصل از بررسی میزان اختلاف مناطق شهر قم از نظر شاخص های مورد بررسی و میانگین کل (کیفیت زندگی) نشان دهنده این است که مناطق هشت گانه اختلاف فراوان و قابل توجهی با یکدیگر دارند که در این خصوص لازم است تا متولیان امور شهری نسبت به امر خدمت رسانی توجه جدی نمایند تا اختلاف مناطق به حداقل رسیده و رضایت ساکنان تأمین گردد. نتایج حاصل از بررسی دیدگاه های زنان و مردان نشان می دهد، دیدگاه این دو گروه نسبت به منطقه و شاخص های مورد بررسی اختلاف نسبتاً زیادی با یکدیگر داراست که، می توان گفت تفاوت ذاتی میان مردان و زنان و همچنین تفاوت میان تجربه زیستی و سطح انتظارات و توقعات میان آنها از جمله عواملی است که در این اختلاف اثرگذار بوده است. با توجه به سؤالات و اهداف تحقیق، در بررسی ارتباط بین

ویژگی‌های فردی پاسخ‌گویان و کیفیت زندگی، چنین برمی‌آید که از نظر همبستگی میان ویژگی‌های فردی جامعه آماری (جنسیت، سن، تأهل، اشتغال، تحصیلات، و مدت سکونت) با کیفیت زندگی، به استثنای وضعیت تأهل، در میان سایر ویژگی‌ها با کیفیت زندگی ارتباط معناداری وجود دارد و باید گفت این رابطه در حد زیاد است. در مورد سطح‌بندی مناطق هشت‌گانه شهر قم از نظر کیفیت زندگی، نتایج بررسی‌ها حاکی از این است که مناطق چهار و هشت که مجموعاً ۲۶ درصد از کل جمعیت کلان‌شهر قم را در برمی‌گیرند در سطح یک قرار گرفته و مناطق شش، پنج و یک که مشتمل بر حدود ۴۰ درصد از کل جمعیت شهر هستند در سطح چهارم که پایین‌ترین سطح می‌باشد قرار دارند. لذا ضرورت دارد به این مناطق نیز همچون مناطق ۴ و ۸ از لحاظ ارائه خدمات توجه و عنایت بیشتری شود تا میزان رضایت‌مندی افزایش یابد. پس از تعیین سطوح کیفیت زندگی در هر یک از مناطق، به میزان تأثیرگذاری هر یک از شاخص‌ها در کیفیت زندگی پرداخته شد که نتایج نشانگر این موضوع است که در بین ۱۰ شاخص مورد بررسی، بالاترین ضریب تأثیر مربوط به شاخص اقتصادی و امنیت و کمترین تأثیر نیز مربوط به شاخص‌های زیست محیطی و آموزش است؛ بنابراین باید تلاش لازم برای بالا رفتن توان اقتصادی و تأمین حداکثری امنیت ساکنان صورت گیرد.

با امعان نظر به وجود مشکلات و مسائل، راهکارهای زیر در راستای ارتقای سطح شاخص‌های کیفیت زندگی و به تبع آن افزایش میزان رضایت شهروندان پیشنهاد می‌گردد:

- با توجه به جایگاه فرهنگی - مذهبی شهر قم در در عالم تشیع، ایجاد یک شهر با ساختار فضایی برمبنای تأمین نیازهای اساسی شهروندان در اولویت قرار گیرد.
- توزیع خدمات و امکانات در سطح شهر به صورت برابر و همراه با تغییرات جمعیتی صورت گیرد.
- مدیریت شهری، نسبت به تأمین خدمات مناطق حاشیه‌ای و کم‌برخوردار اهتمام لازم را بنماید.
- حداقلاً امکان در فرایند خدمات‌رسانی به ساکنان جهت ارتقای کیفیت زندگی تسریع صورت گیرد.
- در صورت امکان، ارتقای همیشگی سلامت اجتماعی - اقتصادی و کالبدی شهروندان مدنظر قرار گیرد.
- جلوگیری از افزایش بی‌رویه جمعیت و توزیع متعادل فعالیت‌ها و اولویت دادن به احیا و ایجاد تحرک در اقتصاد شهر و ایجاد فرصت‌های شغلی و افزایش درآمد شهری در دستور کار متولیان مربوطه قرار گیرد.
- بر تقویت نقش‌های اقتصادی، ارتباطی، علمی و مذهبی کلان‌شهر قم در جایگاه مرکز استان توجه شود.

- اصلاح نظام درآمدی شهرداری، بهبود زیرساخت‌ها و خدمات روبنایی، ارتقای کارایی نظام حمل و نقل و تأمین ایمنی شهروندان در دستور کار قرار گیرد. / بالا بردن سطح کیفی زندگی شهر و شهروندان، حفظ محیط زیست و شیوه‌های نوین برنامه‌ریزی کاربری زمین در کانون توجه مدیریت شهری قرار گیرد.

منابع

- امان‌زادگان، الهام. ۱۴۰۰. جستاری بر کیفیت زندگی شهری، نشر اساتید دانشگاه، تهران، ۱.
- اینگلهارت، رونالد. ۱۳۷۳. تحول فرهنگی در جوامع پیشرفته صنعتی، ترجمه فرهاد ماهر، انتشارات کویر، ۳۳.
- بهرامی، سمیه؛ خرازی قدیم، فرشته. ۱۳۹۸. بازآفرینی بافت‌های تاریخی با رویکرد گردشگری فرهنگی، مطالعه موردی: محله فیض آباد شهر کرمانشاه، جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۱، شماره ۴، ۱۳۶-۱۲۴.
- پوراحمد، احمد؛ مهدی، علی و معصومه مهدیان. ۱۳۹۶. مطالعه و بررسی روند و گسترش کالبدی - فضایی شهر قم با استفاده از مدل‌های آنتروپی شانون، هلدرن و جینی، جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)، سال هفتم، شماره ۴، ۵۹-۷۶.
- جاویدانه، ابوطالب. ۱۳۹۶. بهبود کیفیت زندگی، انتشارات آموزشی و پژوهشی بوعلی، تهران، ۲۲-۸.
- چاوشیان، سیده آذر؛ چاوشیان، مولودالسادات. ۱۳۹۸. سلامت معنوی، کیفیت زندگی، انتشارات آبدانان، همدان، ۱۴-۱۲.
- حسینی امین، نرگس؛ سیدمیرزائی، سیدمحمد؛ و افسانه ادیسی. ۱۳۹۵. مطالعه کیفیت زندگی و عوامل مؤثر بر آن (شهروندان تهرانی)، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال ۷، شماره ۲۷، ۷۴-۳۳.
- سالاری، فرضعلی؛ و همکاران. ۱۳۹۳. بررسی مؤلفه‌های کیفیت زندگی در فضاها شهری - مطالعه موردی: شهر لامرد، دوفصلنامه «پژوهش‌های منظر شهر» سال اول، شماره ۲، ۶۲-۵۳.
- شاه‌حسینی، پروانه؛ توکلی، هانیه. ۱۳۹۳. تحلیل شاخص‌های کیفیت زندگی شهری: محله وردآورد منطقه ۲۱ شهر تهران، آمایش محیط، ۷(۲۴)، ۱۴۴-۱۲۷.
- شاه‌حسینی، پروانه؛ توکلی، هانیه. ۱۳۹۹. تحلیل شاخص‌های کیفیت زندگی شهری، آمایش محیط، ۹(۲)، ۸۷-۹۶.
- شیخ‌الاسلامی، علیرضا؛ خوشببین، نجمه. ۱۳۹۱. سنجش کیفیت زندگی، مطالعه موردی: ناحیه یک شهر بهشهر، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم انداز زاگرس، ۴(۱۴)، ۹۹-۱۱۴.

- قاسمی درویش بقال، رقیه؛ دوست حسینی، محمد؛ زمانی، رضا و بهروز تابش بیگدیلو . ۱۳۹۶. مدیریت فضا و ارتقاء کیفیت زندگی، انتشارات رهام اندیشه، چاپ اول، ۴۰.
- قانع، محبوبه؛ اسماعیل پور، نجما و محمدحسین سرائی . ۱۳۹۶. سنجش کیفیت زندگی در محلات شهری در راستای ارتقای کیفیت زندگی (قلعه شهر بافق)، پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال ۸، شماره ۲۸، ۲۱-۴۴.
- کاظمی، احسان . ۱۴۰۰. کنشگری شهروندی، انتشارات سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان، ۱۳-۱۲.
- کوهشایی، محمد؛ یغفوری، حسین و مجتبی روستا . ۱۳۹۵ . سنجش فضایی شاخص های کیفیت زندگی در محله های شهر بم بعد از زلزله با استفاده از مدل های تصمیم گیری چندمعیاره، فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی، سال شانزدهم، شماره ۶۱، ۲۵۱-۲۱۳.
- لطفی، صدیقه . ۱۳۸۸. مفهوم کیفیت زندگی شهری : تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه ریزی شهری، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی، سال اول، شماره چهارم، ۸۰-۶۵.
- محمدیان، مهرداد . ۱۳۹۹. کلان شهر و کیفیت زندگی، انتشارات اساتید دانشگاه، تهران، ۲۰.
- منصوریان، حسین؛ عظیمی، سپیده . ۱۳۹۸. اندازه شهر و کیفیت زندگی در سکونتگاه های شهری - مطالعه موردی: استان های گیلان و مازندران، فصلنامه شهر پایدار، دوره ۲، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۸، ۱۴۰-۱۲۵.
- مهندسین مشاور خدمات مدیریت ایرانیان . ۱۳۹۵. شناخت کیفیت زندگی در شهر تهران، شهرداری تهران، انتشارات مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران.
- مهندسین مشاور پردازاز . ۱۴۰۲. مطالعات بازنگری طرح جامع شهر قم، ۲۲۲.
- مختاری، مرضیه؛ نظری، جواد . ۱۳۸۹. جامعه شناسی کیفیت زندگی، انتشارات جامعه شناسان، ۶۰-۵۷.
- نقدی، سجاد. ۱۳۹۳. ارزیابی شاخص های کیفیت زندگی شهری در کرمانشاه- مطالعه موردی: منطقه ۲ کرمانشاه، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، ۸-۷.
- Berger M, Blomquist G, Sabirianovapeter K. (2008). Compensating differentials in emerging labor and housing markets: Estimates of quality of life in Russian cities. *Journal of Urban Economics*: 35-37.
- D. Streimikiene, (2015). Quality of Life and Housing- *International Journal of Information and Education Technology*, 5: 2.
- Eziyi, O. I. & Amole, D. (2013). Subjective life satisfaction in public housing in urban areas of Ogun State, Nigeria. *Journal of CITIES*, Vol. 35, 51-61.
- Kumar Sinha, B. (2019). *Multidimensional Approach to Quality of Life Issues-A Spatial Analysis*, Department of Geography Institute of Science Banaras Hindu University Varanasi, Uttar Pradesh, India: 9.

- Lee, Yung-Jaan. (2008). Subjective Quality of Life Measurement in Taipei, *Building and Environment*: 1206-1210.
- Lin W, Zhang L, Du L, Yang HL, Yang HL, Li J (2009). Quantification of land use/land cover changes in pearl River Delta and its impact on regional climate in summer using numerical modeling. *Reg Environ Change* 9: 75-82.
- Massam, H. Brayn. (2002). Quality of Life: Public Planning and Private Living, *Progress in Planning*: 177.
- Mc crear, Rod. Tung-Kai Shyy & Robert Samson .(2004). Modelling Urban Quality of Life in South East Queensland by linking subjective and objective indicators, 28th Australian and New Zealand regional Science Association International Annual Conference, Wollongong, NSW, 28 th September to 1 October.
- Mc crear Rod, Stimson R, Western J. (2005). Testing a moderated model of satisfaction with urban living using data for brisbane-south east queensland, australia. *Social Indicators Research*: 121-152.
- Mostafa, A.M (2012). Quality of Life in Value Urban Area: Kasr Eline Street in Cairo. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, No.50, pp.254-270.
- Nazmfar, H and C. Mohammadi (2017). Measuring Urban Quality of Life (Case Study: Ardebil Area Two). *Environmental Studies*, Vol 10, No. 36, Pp. 69-92.
- Seker, M. (2015). Quality of Life Index: a Case Study of Istanbul. *Ekonomik Ve Istatistik Sayı*, 23, pp: 1-15.
- Rahman, Mielhamer & Wandschaneder .(2003). Measuring the Quality of Life across Countries: A sensitivity analysis of well being indices, wider international conferences on inequality, poverty and human well-being, May 30-3-2003, Helsinki, Finland.
- Rapley, M.(2005). *Quality of Life Research*, Sage Publications Ltd, London , 90.
- Senlier, N., Yildiz, R., & Aktaş, E. D. (2009). A perception survey for the evaluation of urban quality of life in Kocaeli and a comparison of the life satisfaction with the European cities. *Social indicators research*, 94(2): 213-226.
- Serang El Din, Hamam. & Shalaby, Ahmed. & Farouh. Hend Elsayed. & Elariane, Sarah. (2013). Principles of urban quality of life for a neighborhood, *HBRC Journal*, Vol.9, No.1, pp. 86-92.
- Weziak-Bialowolska, Dorota. (2016). Quality of life in cities-Empirical evidence in comparative European perspective, *Cities*, Vol.8, pp.87-96.
- Zhang, Xing Quan. (2016). The trends, promises and challenges of urbanisation in the world, *Habitat International*, Vol.54, pp. 241-252.